

ZARARLI AXBOROTLAR TAHDIDLARNING MAZMUN MOHIYATI

Jumanova E'zoza

Jizzax davlat pedagogika universiteti
Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi magistranti

Atamurodova Rohila

Jizzax davlat pedagogika universiteti, dotsent

Annotatsiya: maqolada zararli axborotlar tahdidlarning mazmun mohiyati hamda axborot xavfsizligiga tahdidlar turalri haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: axborot, tahdid, xavfsizlik, ma'lumot, muammo, axborotlashtirish.

Har qanday taraqqiy etgan jamiyat hayotida axborotning ahamiyati uzluksiz ortib bormoqda. Uzoq o'tmishdan davlatning harbiy-strategik ahamiyatiga molik bo'lgan ma'lumotlar qat'iy sir tutilgan va himoyalangan. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarish texnologiyalariga va mahsulotlarni sotishga tegishli axborot tovar ko'rinishiga ega bo'lib, ichki va tashqi bozorda unga bo'lgan talab ortib bormoqda. Axborot texnologiyalari avtomatlashtirish va axborotni muhofaza qilish yo'nalishlarida muntazam mukammallashib bormoqda.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining taraqqiyoti sanoat shpionaji, kompyuter jinoyatchiligi, konfederal ma'lumotlarga ruxsatsiz kirish, o'zgartirish, yo'qotish kabi salbiy hodisalar bilan birgalikda kuzatilmoqda. Shuning uchun axborotni muhofaza qilish har qanday mamlakatda muhim davlat vazifasi hisoblanadi. O'zbekistonda axborotni muhofaza qilishning zaruriyati axborotni muhofaza qilishning davlat tizimi yaratilishida va axborot xavfsizligining huquqiy bazasini rivojlantirishda o'z ifodasini topmoqda. «Axborotlashtirish to'g'risida», «Davlat sirlarini saqlash to'g'risida», «Elektron hisoblash mashinalari dasturlari va ma'lumotlar bazalarini huquqiy himoya qilish to'g'risida» va boshqa qonunlar hamda bir qator hukumat qarorlari qabul qilindi va amalga tatbiq etildi.

Axborotni muhofaza qilish axborotni ixtiyoriy ko'rinishda yo'qotishda (o'g'irlash, buzish, qalbakilashtirish) ko'riladigan zararining oldini olishni ta'minlashi lozim. Axborotni muhofaza qilish choralari axborot xavfsizligiga oid amaldagi qonun va me'yoriy hujjatlar asosida va axborotdan foydalanuvchilarning manfaatlariga ko'ra tashkil etilishi zarur. Yuqori darajada axborotni muhofaza qilishni kafolatlash uchun muntazam ravishda murakkab ilmiy-texnik vazifalarni hal etish va himoya vositalarini takomillashtirish talab etiladi

Axborot xavfsizligiga tahdid – bu buzg'unchining biror bir maqsad yo'lida mavjud himoyalash tizimlarini buzishga qaratilgan harakati.

Jahonda axborot tahdidlari sharoitida yoshlarning dunyoqarashidagi salbiy ta'sirlarning psixologik xususiyatlarini aniqlashtirish, virtual borliqqa nisbatan ularda aksiologik munosabatni tarkib toptirish, ayniqsa, virtual madaniyatni shakllantirishning muhim ijtimoiy-psixologik masalalariga alohida e'tibor qaratish dolzarblashib bormoqda. «New Research Center» markazining ilmiy ma'lumotlariga ko'ra, o'spirinlik davridagi talabalar orasida global axborotning yoshlar hayotiga ta'siri to'g'risida muayyan bir fikrga ega emasliklari aniqlangan.

Jumladan, bu ta'simi ijobiy deb baholashni 31% yoqlagan bo'lsa, ta'simi salbiy deb ko'rsatish 24% tomonidan, lekin bu ta'simi ijobiy ham, salbiy ham emasligini ta'kidlasheng katta ulush bilan, ya'ni 45% tomonidan tanlangan. Bunday vaziyat ijtimoiy makon va axborot tahdidlari sharoitida virtual borliqning turmush tarzi, madaniyatga ta'sirini idrok etish, uning rivojlanish qonunlarini tushunish va shu tushunchalar asosida uning ijobiy va salbiy ta'sirlarini o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Bu borada giyohvandlik, ahloqsizlik tubanlik «virtual madaniyat»ning turli xil ko'rinishlari ijtimoiy tarmoqlar tahdidlari ta'sirini o'zbek oilalari, yoshlar turmush tarziga kirib kelishini ilmiy tadqiq etish dolzarb muammolardan bo'lib qolmoqda. Jahon ta'lim va ilmiy

muassasalarida ijtimoiy makon va axborot tahdidlari sharoitida virtaul borliqning turmush tarzi, madaniyatga ta'sirini idrok etish uning rivojlanish qonunlarini tushunish va shu tushunchalar asosida uning ijobiy va salbiy ta'sirlarini o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tabiiy xarakterdagi tahdidlarning turlari:

Tabiiy hodisalar:

- Yong'in
- Suv bosishi
- Yer qimirlashi
- Magnitli dovul
- Radioaktiv nurlanishlar

Texnikaviy hodisalar:

- Axborot tizimlarning mustahkamligi
- Ta'minot tizimlari

Umuman olganda axborotni muhofaza qilishning maqsadini quyidagicha ifodalash mumkin:

- axborotni tarqab ketishi, o'g'irlanishi, buzilishi, qalbakilashtirilishini oldini olish;
- shaxs, jamiyat, davlatning xavfsizligiga tahdidni oldini olish;
- axborotni yo'q qilish, modifikatsiyalash, buzish, nusxa olish, blokirovka qilish kabi noqonuniy harakatlarning oldini olish;
- axborot resurslari va axborot tizimlariga noqonuniy ta'sir qilishning boshqa shakllarini oldini olish, hujjatlashtirilgan axborotga shaxsiy mulk obyekti sifatida huquqiy rejimni ta'minlash;
- axborot tizimida mavjud bo'lgan shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini va konfidentsialligini saqlash orqali fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini himoyalash;
- davlat sirlarini saqlash, qonunchilikka asosan hujjatlashtirilgan axborotlar konfidentsialligini ta'minlash;
- axborot jarayonlarida hamda axborot tizimlari, texnologiyalari va ularni ta'minlash vositalarini loyihalash, ishlab chiqish va qo'llashda subyektlarning huquqlarini ta'minlash.

Axborotni muhofaza qilishning samaradorligi uning o'z vaqtidaligi, faolligi, uzluksizligi va kompleksligi bilan belgilanadi. Himoya tadbirlarini kompleks tarzda o'tkazish axborotni tarqab ketishi mumkin bo'lgan xavfli kanallarni yo'q qilishni ta'minlaydi. Ma'lumki, birgina ochiq qolgan axborotni tarqab ketish kanali butun himoya tizimining samaradorligini keskin kamaytirib yuboradi. Axborotni muhofaza qilish sohasidagi ishlar holatining tahlili shuni ko'rsatadiki, muhofaza qilishning to'liq shakllangan konsepsiyasi va tuzilishi hosil qilingan, uning asosini quyidagilar tashkil etadi:

- sanoat asosida ishlab chiqilgan, axborotni muhofaza qilishning o'ta takomillashgan texnik vositalari;
- axborotni muhofaza qilish masalalarini hal etishga ixtisoslashtirilgan tashkilotlarning mavjudligi;
- ushbu muammoga oid yetarlicha aniq ifodalangan qarashlar tizimi;
- yetarlicha amaliy tajriba va boshqalar.

Biroq, xorijiy matbuot xabarlariga ko'ra ma'lumotlarga nisbatan jinoiy harakatlar kamayib borayotgani yo'q, aksincha barqaror o'sish tendensiyasiga ega bo'lib bormoqda. Axborot hisoblash tizimlarida axborot xavfsizligini ta'minlash nuqtai nazaridan o'zaro bog'liq bo'lgan uchta tashkil etuvchini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq:

- 1) axborot;
- 2) texnik va dasturiy vositalar;
- 3) xizmat ko'rsatuvchi personal va foydalanuvchilar.

Har qanday axborot hisoblash tizimlarini tashkil etishdan maqsad foydalanuvchilarning talablarini bir vaqtda ishonchli axborot bilan ta'minlash hamda ularning konfidentsialligini saqlash hisoblanadi. Bunda axborot bilan ta'minlash vazifasi tashqi va ichki ruxsat etilmagan ta'sirlardan himoyalash asosida hal etilishi zarur. Axborot tarqab ketishiga konfidentsial

ma'lumotning ushbu axborot ishonib topshirilgan tashkilotdan yoki shaxslar doirasidan nazoratsiz yoki noqonuniy tarzda tashqariga chiqib ketishi sifatida qaraladi. **Tahdidning uchta ko'rinishi mavjud.**

1. Konfidentsiallikning buzilishiga tahdid shuni anglatadiki, bunda axborot unga ruxsati bo'lmaganlarga ma'lum bo'ladi. Bu holat konfidentsial axborot saqlanuvchi tizimga yoki bir tizimdan ikkinchisiga uzatilayotganda noqonuniy foydalana olishlikni qo'lga kiritish orqali yuzaga keladi.

2. Butunlikni buzishga tahdid hisoblash tizimida yoki bir tizimdan ikkinchisiga uzatilayotganda axborotni har qanday qasddan o'zgartirishni o'zida mujassamlaydi. Jinoyatchilar axborotni qasddan o'zgartirganda, bu axborot butunligi buzilganligini bildiradi. Shuningdek, dastur va apparat vositalarning tasodifiy xatosi tufayli axborotga noqonuniy o'zgarishlar kiritilganda ham axborot butunligi buzilgan hisoblanadi. Axborot butunligi – axborotning buzilmagan holatda mavjudligidir.

3. Xizmatlarning izdan chiqish tahdidi hisoblash tizimi resurslarida boshqa foydalanuvchilar yoki jinoyatchilar tomonidan ataylab qilingan harakatlar natijasida foydalana olishlikni blokirovka bo'lib qolishi natijasida yuzaga keladi. Axborotdan foydalana olishlik – axborot aylanuvchi, subyektlarga ularni qiziqtiruvchi axborotlarga o'z vaqtida qarshiliklarsiz kirishini ta'minlab beruvchi hamda ixtiyoriy vaqtda murojaat etilganda subyektlarning so'rovlariga javob beruvchi avtomatlashtirilgan xizmatlarga tayyor bo'lgan tizimning xususiyatidir.

Zararli axborotlar tahdidlari – bu foydalanuvchilar yoki tashkilotlarda ma'lumotlarning himoyasiga tahdid soladigan turli xil noxush yoki zararli faoliyatlar va kontentlarni ifodalaydi.

Zararli axborotlar tahdidlari doimiy ravishda yangilanib turadi va yangi usullar orqali foydalanuvchilarga hujum qilishadi. Shuning uchun, axborot xavfsizligini ta'minlash uchun muntazam ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab turish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'aniev S. K., Karimov M. M., Tashev K. A. —Axborot xavfsizligil. Aloqachi. 2008.
2. Макаренко С. И., Информатсионная безопасность. Учебное пособие. Ставропол, 2009.
3. Michael Ye. Whitman. Herbert J. Mattord. Principles of Information Security, Fourth Edition. Course Technology, Cengage Learning. 2012.